

Vývoj formální (časové) podmínky institutu podmíněného propuštění u pachatelů odsouzených na doživotí a její problematika místa v současné právní úpravě

Mgr. Bc. Ondřej Klabačka*

Prohlašuji, že jsem esej na uvedené téma zpracoval sám a uvedl jsem všechny použité prameny. Dávám souhlas s prvním zveřejněním své eseje vyhlášovatelé soutěže nebo spolupracujícími institucemi v papírové či elektronické podobě.

Ondřej Klabačka

* Autor je doktorandem na Katedře ústavního práva a politologie Právnické fakulty Masarykovy univerzity. Kontaktní e-mail: 421766@mail.muni.cz

Úvod

Podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody (dále také jako „podmíněné propuštění“ či „PP“) je motivačním nástrojem pro odsouzené vycházející zejména z progresivní koncepce výkonu trestu. Tento trestněprávní institutu umožňuje podmíněně propustit odsouzeného z výkonu trestu odnětí svobody ještě před jeho úplným vykonáním. To v případě, jestliže u odsouzeného na základě určitých indicií převáží pravděpodobnost, že došlo, byť jen částí výkonu trestu, k naplnění jeho účelu dříve, než soud v odsuzujícím rozsudku předpokládal. Vytrácí se tak důvod prodlužovat stav, který citelně zasahuje do základních práv jednotlivce a soud umožní odsouzenému opustit věznici pod podmínkou vedení řádného života a případně mu uloží další přiměřená omezení a povinnosti. Takové „propuštění“ lze vnímat jako prostup odsouzeného do „mírnější fáze“ uloženého trestu odnětí svobody, která je ohraničena zkušební dobou. V té má odsouzený vedením řádného života a plněním uložených omezení a povinností prokázat, že k naplnění účelu trestu skutečně došlo. V opačném případě soud rozhodne, že zbytek trestu „propuštěný“ vykoná, jelikož je nezbytné pokračovat v nápravných účincích na jeho osobu.

Nejpřísnější podmínky podle současné právní úpravy panují při aplikaci uvedeného institutu u odsouzených k výkonu trestu odnětí svobody na doživotí. V březnu 2022 přitom vyšel na portálu České justice rozhovor, který ve svém titulku namítá, že v tuzemsku se podmíněně nepropouští doživotně odsouzení.¹ Zde bývalá ministryně spravedlnosti Helena Válková mj. kritizuje výjimečnost aplikace takového institutu u zmíněné kategorie pachatelů oproti jiným státům. Kritiku úpravy (včetně její aplikace) přitom rozporuje již v textu z roku 2021.²

Počáteční zábranou častější aplikace podmíněného propuštění je přitom tzv. formální (časová) podmínka. Tedy požadavek výkonu určité části z uloženého trestu.

Tento článek si tak klade za cíl porovnat tuto podmínku ve světle historické úpravy zejména na našem území a dále zanalyzovat aplikovatelnost jejího zpřísnění. To je v současnosti možné skrze zákaz opětovného podmíněného propuštění u takové kategorie odsouzených. Soud může také naplnění této podmínky oddálit, čímž takový odsouzený může podat návrh na podmíněné propuštění až po vykonání 30 let z trestu.

První část článku tak analyzuje vývoj této podmínky napříč časem až do současnosti, přičemž jsou zde akcentována možná úskalí aplikace výše zmíněných zpřísnění. Ty jsou pak v další části článku vystaveny zejména standardům vyplývajícím z judikatury Evropského soudu pro lidská práva (dále také jako „ESLP“).

¹ PASEKOVÁ, E. *V ČR se podmíněně nepropouští doživotně odsouzení. V Německu to není nic výjimečného, upozorňuje Válková.* Česká justice [online], 2022. Dostupné z: <https://www.ceska-justice.cz/2022/03/v-cr-se-podminene-nepropousti-doivotne-odsouzeni-v-nemecku-to-neni-nic-vyjimecneho-upozornuje-valkova/>.

² ALBRECHT, H., J., VÁLKOVÁ, H. *Doživotní trest a jeho výkon.* Trestněprávní revue, 2021, č. 1.

1. Vývoj minimální délky výkonu trestu u odsouzených na doživotí pro účely podmíněného propuštění

1.1 Obecně k vývoji formální podmínky

Počátky institutu podmíněného propuštění³ z výkonu trestu odnětí svobody sahají do anglických trestaneckých kolonií v Novém Jižním Walesu (Austrálie) kam začala Anglie od roku 1787 transportovat trestance. Koruna delegovala tamějším guvernérům právo milosti. Ti s úmyslem zabránit odsouzeným po výkonu trestu návrat zpět do Anglie začali pachatelům promíjet tresty pod podmínkou, že zůstanou nadále v koloniích. Vedle milosti se zde začal (přibližně od roku 1800) uplatňovat také určitý druh propustky označené jako *ticket-of-leave*.⁴ Ta sice nenabízela definitivní svobodu za zřeknutí se návratu, ale trestanec byl osvobozen od účasti na pracích v rámci trestu. Osoba byla stále v pozici odsouzeného, avšak bylo jí umožněno, aby si pod podmínkou, že se bude živit sama, našla zaměstnání – nejčastěji u soukromého osadníka. Přitom se musela zdržovat v určité oblasti kolonie a plnit další uložené podmínky (např. nahlázet se po určité hodině v nahlášeném obydlí atd.).⁵

Jak podmíněná milost, tak i *ticket-of-leave*, nebyly ve svých prvopočátcích prioritně zamýšleny jako nástroj nápravy. Představovaly spíše cestu jak se zbavit pachatelů trestné činnosti v domovské Anglii a současně realizovaly koloniální politiku směřující k osídlení vzdálených oblastí. Přitom *ticket-of-leave* (přímý předchůdce podmíněného propuštění) nabízel tamějším guvernérům jednoduché řešení jak snížit u odsouzených náklady na výživu, ošacení aj. Nebylo tak ničím zvláštním, když k takovému „dřívějšímu propuštění“ došlo například i u odsouzeného k doživotnímu trestu ihned po příjezdu do kolonie.⁶ Až od roku 1811 vznikla neformální úprava, podle které si museli odsouzení odsloužit určitou část trestu, aby mohli být podmíněně propuštěni. Oficiální stupnice však byla vytvořena až v roce 1821. Podle té mohli být odsouzení na doživotí podmíněně propuštěni až po odpykání osmi let z uloženého trestu.⁷

V roce 1852 Anglie definitivně ukončila transport do Austrálie z důvodu vzrůstající nevole tamějších osadníků a byla nucena řešit narůstající počet odsouzených, pro které neměla dostatek ubytovací kapacity ve věznicích. V reakci na tuto krizi přijal britský parlament v roce 1853 *Penal Servitude Act*, který upravoval i tzv. progresivní výkon trestu odnětí svobody. Odsouzený v tomto systému postupoval přes jednotlivé úrovně, přičemž poslední fáze pak umožňovala podmíněně propuštění skrze již zmíněný *ticket-of-leave*, a to v upravené podobě známé také jako *conditional licence* či pouze také jako *licence*.⁸

Od tohoto momentu dochází k rychlému „prorůstání“ institutu podmíněného propuštění do většiny moderních trestních kodexů.⁹ Určitou výjimkou však bylo tehdejší Rakousko. To vytvořilo v roce 1866

³ Detailnější rozbor obecného vývoje institutu do roku 1919 lze nalézt v KLABAČKA, O. *Historický vývoj podmíněného propuštění a jeho role v rámci výkonu trestu odnětí svobody do roku 1919*. Časopis pro právní vědu a praxi, 2023. Roč. 31, č. 1. Přím. také ŠUCHÝ, O. *Podmíněné propuštění a postpenitenciární péče (komparativní studie)*. Výzkumný ústav kriminologický při Generální prokuratuře ČSSR, 1970. K dalšímu vývoji pak např. VICHÉREK, R. *Institut podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody z historického hlediska*. Trestní právo. Wolters Kluwer ČR, 2013. Roč. 18, č. 1.

⁴ HOLTZENDORFF, F. *Die Kürzungsfähigkeit der Freiheitsstrafen und die bedingte Freilassung der Sträflinge in ihrem Verhältnisse zum Strafmaße und zu den Strafzwecken*. Leipzig, 1861, s. 12-21.

⁵ Přím. viz MORAN, A., F. *The Origins of Parole*. *Yearbook*. 1945, s. 79.

⁶ HOLTZENDORFF, F., op. cit., s. 13-14.

⁷ MORAN, A., F., op. cit., s. 79. Také LINDSEY, E. *Historical Sketch of the Indeterminate Sentence and Parole System*. *Journal of Criminal Law and Criminology*, 1925. Roč. 16, č. 1, s. 11.

⁸ Z dostupných zdrojů se k datu odevzdání příspěvku nepodařilo zjistit, zda se tehdejší *conditional licence* vztahovala i na doživotně odsouzené. Novela zákona z roku 1857 stanovila v Anglii zákaz ukládání trestu transportu, který měl být nahrazen odpovídající délkou věznění. Přitom před zmíněnou úpravou existoval trest transportu na doživotí. Podařilo se pouze dohledat, že odsouzení na patnáct a více let, mohli žádat o podmíněně propuštění po dvou třetinách. Viz JOHNSTON, H., BARRY, G., COX, J. D. *Penal Servitude: Convicts and Long-Term Imprisonment, 1853-1948*. McGill-Queen's University Press, 2022, s. 142-143.

⁹ Samozřejmě již před anglickým progresivním systémem je možno zaznamenat určité pre-formy institutu vedle australského *ticket-of-leave*. Například promíjení trestu za podmínky dobrého chování v Německu v 18. století či v Rakousku, kde bylo takové prominutí umožněno omilostněním skrze Royal Court (Hofresolution) již v roce 1712. Nicméně až „anglická cesta“ (zejména po absorpci prvků z irského systému) rozvinula plně potenciál tohoto institutu. Přím. srov. HOLTZENDORFF, F., op. cit., s. 11-12, a BRÜCKMÜLLER, K., HOFINGER, V. *Austria* In: PADFIELD, N., VAN ZYL SMIT, D., DÜNKEL, F. eds. *Release from prison: European policy and practice*. London: Routledge, 2010, s. 50.

system periodických milostí, který měl prozatímně zastoupit institut podmíněného propouštění zavedený v jiných státech. Ministerský výnos, který periodické milosti upravoval, však nepamatoval na doživotně odsouzené.¹⁰ Tato periodická milost z doživotního trestu tak pravděpodobně nebyla v tehdejší Rakousku možná. Obdobně tomu bylo např. v Německu, kde byl institutu podmíněného propouštění sice zakotven, ale nevztahoval se na doživotně odsouzené. Na druhou stranu, některé státy takové „propuštění“ již umožňovaly standardně po 15 letech odpykaného trestu¹¹ (např. sousední Uhersko¹²), některé dokonce i po době kratší (10 let ve Švédsku).¹³

Úpravu podmíněného propouštění doživotně odsouzených osob, jakož i samotný institut, se snažily do rakouského trestního zákona zakotvit (neúspěšně) novely [např. tzv. Schönbornova (1889 a 1891) či novela ze strany Ministerstva spravedlnosti (1909)]. Všechny přitom požadovaly po doživotně odsouzeném odpykání 15 let trestu. Přičemž se od této kategorie odsouzených vyžadovalo „pouhé“ splnění stejných podmínek, jaké musel splnit běžný trestanec.¹⁴

První úprava, která institut podmíněného propouštění (nejen) u doživotně odsouzených na našem území poprvé zakotvila, byl až přijatý zákon č. 562/1919 Sb., o podmíněném odsouzení a podmíněném propouštění. Ten shodně požadoval po doživotně odsouzeném výkon 15 let trestu při současném splnění obecných podmínek. Jelikož byla milost v Rakousku definitivní, tento zákon na našem území poprvé upravil, že zkušební doba u doživotně odsouzeného činí deset let. Takový odsouzený mohl být taktéž převeden již po deseti letech do přechodného ústavu trestního.¹⁵ Možnost opětovného podmíněného propouštění zákon neznal. Podle dobové úpravy a tehdejšího výkladu měl odsouzený (na rozdíl od podmíněného odsouzení) na podmíněné propuštění nárok, pokud splnil zákonem stanovené podmínky. Teoreticky mohl být propuštěn i proti své vůli, pokud bylo seznáno, že naplnil podmínky stanovené zákonem.¹⁶

V roce 1926 pak byly představeny (neúspěšně) přípravné osnovy nového trestního zákona, kde bylo navrhováno podmíněné propuštění u doživotně odsouzených po deseti letech. Zkušební doba se rovnala pěti letům. Opětovné podmíněné propuštění z doživotního žaláře mělo být umožněno po osmi letech, u odsouzených k doživotnímu vězení pak po pěti.¹⁷

V roce 1934 dochází ke zpřísnění podmínek u doživotně odsouzených v důsledku přijetí zákona o ukládání trestu smrti a doživotních trestech č. 91/1934 Sb. Ten byl motivován snahou o sjednocení možnosti přeměny trestu smrti na trest doživotí nebo na trest odnětí svobody s konkrétní délkou do výše až 30 let.¹⁸ Z důvodu případné nerovnosti u podmíněného propouštění z tohoto trestu (požadován výkon dvou třetin) a doživotně odsouzených (15 let), byl minimální požadavek vykonané části trestu (či převedení do přechodného trestního ústavu) stanoven u doživotně odsouzených na 20 let.

V padesátých letech se následně upustilo od úpravy podmíněného propouštění v samostatném zákoně, a tento institut byl vtělen přímo do trestního kodexu č. 86/1950 Sb. Vložením spojení „*může být vězeň podmíněně propuštěn*“, byla formálně zakotvena fakultativní povaha institutu, která je většinou odbornou veřejností přijímána do současnosti. Došlo také ke snížení nutné části vykonaného trestu u doživotně odsouzených, a to zpět na 15 let (zkušební doba až 10 let). Opětovné podmíněné propuštění z doživotí bylo

¹⁰ HOEGEL, H. *Freiheitsstrafe und Gefängniswesen in Österreich von der Theresiana bis zur Gegenwart*. Graz : Moser, 1916, s. 74.

¹¹ JAGEMANN, E., HOLTZENDORFF, F. *Handbuch des Gefängniswesens*. Zweiter Band. Hamburg: Verlag von J. F. Richter, 1888, s. 115.

¹² KROHNE, K. *Lehrbuch der Gefängnislehre unter Berücksichtigung der Kriminalstatistik und Kriminalpolitik*. Stuttgart: Verlag von Ferdinand Enke, 1889, s. 129-130

¹³ JAGEMANN, E., HOLTZENDORFF, F., op. cit., s. 115.

¹⁴ KALLAB, J. *Trestní systém osnovy trestního zákoníku*. Knihotiskárna Dra Ed. Grégra a syna v Praze, 1910, 6. Dále Österreichische Nationalbibliothek [online], 2022. Dostupné z: <https://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?aid=spa&datum=0010&page=28528&size=45>.

¹⁵ Ten se vyznačoval mírnějším dohledem, kde si měl odsouzený zvykat svobodnějšímu pohybu a volnější práci.

¹⁶ Viz MILOTA, A. *Podmíněné odsouzení a propuštění: (výklad zákona)*. V Plzni: nákladem Karla Beniška, (1919), s. 64-66.

¹⁷ Viz § 119, § 131–135 *Přípravné osnovy trestního zákona o zločinech a přečinech a zákona přestupkového*. I, *Osnovy*. Praha: Nákladem Ministerstva spravedlnosti, 1926.

¹⁸ Viz důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona, kterým se mění některá zákonná ustanovení o trestu smrti a o doživotních trestech na svobodě (tisk 1040). Dostupné v digitální knihovně Poslanecké sněmovny ČR: https://www.psp.cz/eknih/1929ns/se/tisky/t1040_01.htm

možné po odpykání dalších 15 let. Novela provedená zákonem č. 63/1956 Sb. však následně trest na doživotí zrušila. Nejprísnějšími tresty se tak staly trest smrti a trest odnětí svobody na pětadvacet let.

S myšlenkou „socialistického humanismu“, že delší tresty často maří jejich výchovné poslání, byla poté v trestním zákoně č. 140/1961 Sb. upravena maximální doba výkonu trestu na 15 let. Vzhledem k absenci doživotního trestu požadovala nejprísnější úprava podmíněného propuštění u taxativně vymezené závažné trestné činnosti výkon dvou třetin z uloženého trestu.¹⁹

Novela provedená zákonem č. 175/1990 Sb. pak zrušila trest smrti a opětovně zavedla trest odnětí svobody na doživotí, přitom z tohoto trestu mohl být odsouzený podmíněně propuštěn po odpykání nejméně 20 let. Úprava se znovuzavedením doživotí však explicitně nezakazovala opětovně podmíněné propuštění, nicméně takový zákaz byl dovozen vzhledem k textaci zákona odbornou literaturou.²⁰

Při práci na další novele č. 290/1993 Sb. bylo původně uvažováno, že v nejzávažnějších případech, v nichž by byl dříve ukládán zpravidla trest smrti, mohl soud již v odsuzujícím rozsudku vyslovit zákaz podmíněného propuštění. To bylo odůvodněno účinnější ochranou společnosti jako jedné ze složek účelu trestu.²¹ K tomuto nakonec nedošlo, jelikož „*doživotní trest bez jakékoliv naděje by se rovnal sociální popravě odsouzeného.*“²² Nadto lze akcentovat již v té době prorůstající trend, že nelze uložit doživotní trest bez možnosti propuštění. Bylo tak přijato mírnější řešení v té podobě, že pokud soud uložil výjimečný trest (trest nad 15 do 25 let, či trest na doživotí), může zároveň rozhodnout, že doba výkonu trestu ve věznici se zvýšenou ostrahou se pro účely podmíněného propuštění nezapočítává – tzv. zpřísnující klauzule či také zpřísnující podmínka. Přitom odsouzený k výjimečnému trestu na doživotí mohl být přerazen z věznice se zvýšenou ostrahou až po výkonu minimálně 10 let z takového trestu.

V roce 2010 nabyl účinnosti nový trestní zákoník, který institut podmíněného propuštění obecně vystavěl na základech předchozí právní úpravy. U doživotně odsouzených bylo stanoveno, že pro uplatnění tohoto institutu musí splnit vyjma tří základních podmínek [polepšení se, prognóza vedení řádného života²³ a výkon části trestu (v tomto případě 20 let)]²⁴ také podmínku čtvrtou. Tou je skutečnost, že ze strany odsouzené osoby nesmí hrozit nebezpečí recidivy spáchání stejného nebo jiného obdobného zvláště závažného zločinu. Od přijetí nového trestního zákoníku v roce 2010 na toto ustanovení upravující podmíněné propuštění doživotně odsouzených nedopadla do současnosti žádná novela.

Oproti předchozí textaci tr. zákoník omezil uložení výše zmíněné zpřísnující klauzule pouze u trestu odnětí svobody na doživotí. Zákon přitom neobsahuje nějaké bližší podmínky, za kterých se má takové zostření výměry trestu aplikovat.²⁵ Shodně s trestním zákonem bylo ponecháno, že odsouzený, kterému byl uložen trest odnětí svobody na doživotí, může podat návrh na přeražení do věznice s ostrahou nejdříve po výkonu deseti let z tohoto trestu.²⁶ Při uložení takového zpřísnění pak doživotně odsouzený může žádat o aplikaci zmíněného institutu nejdříve po 30 letech výkonu trestu odnětí svobody, avšak pouze v neoptimističtějším případě. Novinkou současného trestního zákoníku je také výslovný zákaz opětovného podmíněného propuštění z výjimečného trestu odnětí svobody na doživotí, který navazuje na předchozí „implicitní“ zakotvení.²⁷

¹⁹ Viz § 62 tr. zákona č. 140/1961 Sb.

²⁰ Např. § 64 odst. 4 ŠÁMAL, P. *Trestní zákon: komentář. I. díl*, (§ 1 až § 90). 6. dopl. a přeprac. vyd. Praha: C.H. Beck, 2004. Beckova edice Komentované zákony, s. 572.

²¹ Viz důvodová zpráva k bodu 15 ze sněmovního tisku 534.

²² Viz JELÍNEK, J., SOVÁK, Z. *Trestní zákon a trestní řád s poznámkami a judikaturou*, 24. aktualizované vydání, Linde Praha, 2006, s. 43 – převzato z Navrátilová, J. *Výjimečný trest*. Leges, s. r. o., 2010, s. 65.

²³ Viz § 88 odst. 1 zákona č. 40/2009 Sb. (dále také jako „tr. zákoník“).

²⁴ Viz § 88 odst. 5 tr. zákoníku „*[o]soba odsouzená ke výjimečnému trestu odnětí svobody na doživotí může být podmíněně propuštěna až po nejméně dvaceti letech výkonu tohoto trestu, nebrotí-li s ohledem na okolnosti činu, za který byla odsouzena, a povahu její osobnosti opakovaní spáchaného nebo jiného obdobného zvláště závažného zločinu.*“

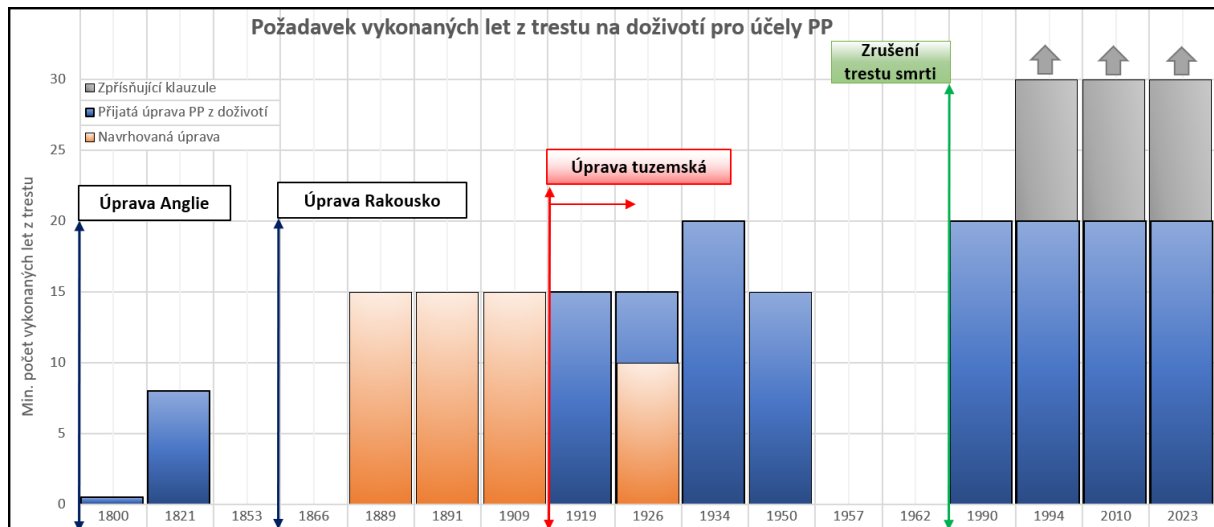
²⁵ Viz § 54 odst. 4 „*[u]ložil-li soud trest odnětí svobody na doživotí, může zároveň rozhodnout, že doba výkonu trestu ve věznici se zvýšenou ostrahou se pro účely podmíněného propuštění do doby výkonu trestu nezapočítává.*“

²⁶ Viz § 57 odst. 5 tr. zákoníku.

²⁷ Viz § 91 odst. 5 tr. zákoníku. Obdobnou úpravu má, avšak pro všechny typy odsouzených, má i slovenská úprava § 68 odst. 5 zákona č. 300/2005 Z. z. „*[o]pätovné podmienené prepustenie z výkonu toho istého trestu nie je možné.*“

1.2 Vyhodnocení vývoje a současné právní úpravy

Z předestřené vývoje (viz níže příložená tabulka č. 1) vyplývá, že nejnižší požadavek pro splnění formální podmínky PP u doživotně odsouzených nalezneme při počátcích institutu na začátku 19. století. Doživotně odsouzený k transportu mohl být dokonce podmíněně propuštěný ihned po příjezdu či krátce po něm. Nepodařilo se dohledat, jak bylo podmíněné propuštění (*conditional licence*) formulováno u doživotně odsouzených v rámci prvotní plošně přijaté anglické úpravy v roce 1853. Nicméně v druhé polovině 19. století se od této začala inspirovat řada evropských států. Návrhy rakouských novel trestního zákona nevyjímaje. Z těch pak čerpala i první přijatá úprava podmíněného propuštění na našem území v roce 1919 a shodně zakotvila 15letou formální podmínku.

Tabulka č. 1

V roce 1926 byla presentována (neúspěšná) osnova trestního zákona, která u doživotně odsouzených navrhovala min. délku vykonaného trestu pouze 10 let. Současně umožňovala u takových trestanců opětovně podmíněné propuštění. To platná úprava neznala, a dokonce ani odborná literatura se k této problematice nevyjadřovala.²⁸ V důsledku tendence sjednocení možnosti uložení „alternativního“ trestu odnětí svobody místo trestu smrti, došlo v roce 1934 ke zvýšení maximální délky trestu odnětí svobody a s tím i ke zvýšení formální podmínky pro podmíněné propuštění z trestu na doživotí. Následně došlo opět ke změně na 15 let v 50. letech minulého století. To zejména z důvodu snížení formální podmínky u PP z dvou třetin (která byla v úpravě přítomna od roku 1919) nově na jednu polovinu. Což umožňovalo u neprísnějšiho vyměřeného trestu odnětí svobody (25 let) PP po 12,5 letech. Přitom v následně dochází k absenci doživotního trestu v tuzemské úpravě až do jeho znovuzavedení v roce 1990.

Na pozadí tohoto celkem dynamického vývoje je třeba vnímat existenci trestu smrti, který byl do roku 1938 realizován spíše sporadicky, kdy četnost jeho výkonu následně rapidně stoupla, zejména v době (nepočítaje období protektorátu) následného období poválečné retribuice či etapy komunistického Československa. Pokud se oprostíme od vedlejších (nežádoucích) účelů trestu smrti v období 1919-1989, pak právní úprava vždy umožnila u nejnebezpečnějších jedinců uložit definitivní eliminaci ze společnosti prostřednictvím tohoto trestu. I z pohledu důvodové zprávy se pak určitou náhražkou za trest smrti stala zpřísnující klauzule. Při jejím uložení dochází k nárůstu formální podmínky minimálně na 30 let. Pokud tedy „vykrátíme“ trest smrti a jeho polistopadovou alternativu – zpřísnující klauzuli, pak z pohledu obecné úpravy podmíněného propuštění u doživotně odsouzených (pouze modré sloupce v tabulce č. 1) došlo k určitému zpřísnění z obecné podmínky výkonu 15 let na 20 let. Příčinu můžeme najít obdobou jako ve „vyčnívající“ úpravě z roku 1934. Jedná se tedy o důsledek obecného zvýšení maximální možné doby trestu odnětí svobody. Dále pak také zavedení formální podmínky výkonu dvou třetin trestu u závažnější trestné činnosti. Tím

²⁸ Srov. MILOTA, op. cit., nebo TAKÁČ, M., SVITOK, J. *Podmienečné odsúdenie a prepustenie*. Nákladem Právnické jednoty v Bratislavě. Eudotopia v Bratislavě, 1946.

v kumulaci došlo, že osoba odsouzená k výjimečnému trestu na 25 let mohla být propuštěna nejdříve po vykonání dvou třetin (16,6 let). Patrně v tradičním (systematickém) duchu, že nelze podmíněně propustit osobu z doživotního (přísnějšího) trestu dříve než trestu (mírnějšího) konkrétně stanoveného, byla stanovena minimální délka formální podmínky u PP z trestu na doživotí na 20 let.²⁹

Minimální doba části výkonu trestu odnětí svobody na doživotí pro účely podmíněné propuštění zůstala platná do současnosti, přičemž dnes přesně odpovídá dvou třetinám výjimečného trestu na 30 let. Při reflexi zmíněných skutečností lze dojít k závěru, že je polistopadová úprava podmíněného propuštění z doživotí (společně s úpravou z roku 1934) nejpřísnější z celého sledovaného období. To zejména při zohlednění té skutečnosti, že po roce 1990 zůstává (od roku 2010 výslovně zakotvený v zákoně) trend, opětovné podmíněné propuštění z doživotního trestu neumožňovat.

Ponechání minimální délky 20 let je pak určitým způsobem v kontrastu s neustálou snahou vězeňských věd o efektivnější přístup k pachatelům ve výkonu trestu odnětí svobody a současně s nepopíratelnými negativními efekty dlouhodobého věznění, které znesnadňují opětovné začlenění pachatele do společnosti.³⁰ Přitom je nutno zdůraznit, že v České republice nepanuje mandatorní systém podmíněného propuštění, ale systém diskreční. Soud tak vždy při rozhodování o podmíněném propuštění váží, zda byly naplněny zákonné podmínky pro podmíněné propuštění, které nasvědčují tomu, že bylo účelu trestu dosaženo dříve, než soud při jeho ukládání předpokládal. Nicméně zmíněná minimální vykonaná část představuje legitimní výstup trestní politiky státu, který se odráží i v celkovém nastavení trestních sankcí v zákoně. Přičemž zmíněná hranice 20 let vyjadřuje zejména represivní složku trestání,³¹ předně odůvodněnou podmínkami pro uložení trestu na doživotí (§ 54 tr. zákoníku). Jako taková se však výrazně neodlišuje od úpravy okolních států.³²

Na druhou stranu, zákaz opětovného podmíněného propuštění z pohledu současného právního řádu budí určité rozpaky minimálně v tom ohledu, že odebere jakoukoliv naději na propuštění takovému odsouzenému. Dochází k již zmíněné „sociální popravě“, byť po jednom neúspěšném vyčerpání podmíněného propuštění. To i přes skutečnost, že by věznice disponovala v rámci následného výkonu trestu podklady, které by důvodně nasvědčovaly tomu, že se odsouzený (být po prvním nezdaru) již napravil a nepředstavuje nebezpečí pro společnost. Tedy je pravděpodobné, že následnou transformací pachatelovi osobnosti zanikly standardní důvody pro pokračování v jeho inkapacitaci.

Obdobně diskutabilní je i již zmíněná zpřísnující klauzule. Předně lze konstatovat, že zákonodárce jak v samotném textu zákona či důvodové zprávě nedává soudům vůbec žádná vodítka, kdy takové zpřísnění aplikovat. Což je u takto výrazného zpřísnění, minimálně z pohledu principu právní jistoty, nevyhovující.

Ohledně výkladu aplikace zpřísnující klauzule tak může napomoci kauza „žhářů z Vítkova“. V této krajský soud ukládal většině pachatelů výjimečný trest odnětí svobody v trvání 22 let (ne tedy trest doživotní). Krajský soud³³ přitom výjimečný trest odůvodnil extrémně vysokým stupněm nebezpečnosti spáchaných trestných činů, jakožto jedné z nutných alternativních podmínek pro uložení takového trestu.³⁴ Následně uvedl, že pro stejný důvod uložil podle § 29 odst. 1 trestního zákona zmíněnou zpřísnující klauzuli. Vrchní soud pak tuto v rámci řízení o odvolání zrušil.³⁵ Odvolací soud byl toho názoru, že pro takové zpřísnění nebyly splněny zákonem požadované podmínky. Připustil, že byť zákon k aplikaci daného ustanovení

²⁹ Viz „[t]řeba dvaceti let by měla být dostatečně dlouhá k tomu, aby byl trest odnětí svobody na doživotí skutečně nejpřísnější sankcí v trestním zákoně ...“, Např. § 63 odst. 4 ŠÁMAL, Pavel. Trestní zákon: komentář. I. díl, (§ 1 až § 90). 6. dopl. a přeprac. vyd. Praha: C.H. Beck, 2004. Beckova edice Komentované zákony. Str. 564.

³⁰ Viz např. VAN ZYL SMIT, D., SNACKEN, S. *Principles of European prison law and policy: penology and human rights*. Oxford: Oxford University Press, 2009, s. 50.

³¹ Přím. viz bod 32 nálezů Ústavního soudu ze dne 19. 2. 2019, sp. zn. III. ÚS 2204/17, a dále bod 80 rozsudku velkého senátu Evropského soudu pro lidská práva ve věci *Stafford proti Spojenému království* ze dne 28. 5. 2002, stížnost č. 46295/99.

³² Srov. § 68 rozsudku Evropského soudu pro lidská práva ve věci *Vinter a další proti Spojenému království* ze dne 9. 6. 2013, stížnost č. 66069/09, 130/10, 3896/10.

³³ Viz rozsudek Krajského soudu v Ostravě ze dne 20. 10. 2010, sp. zn. 32 T 2/2010, str. 68.

³⁴ Viz § 29 trestního zákona č. 140/1961 Sb. „[t]rest odnětí svobody nad patnáct až do dvaceti pěti let může soud uložit pouze tehdy, jestliže stupeň nebezpečnosti trestného činu pro společnost je velmi vysoký nebo možnost nápravy pachatele je obzvláště ztížena.“

³⁵ Viz rozsudek Vrchního soudu v Olomouci ze dne 18. 3. 2011, sp. zn. 6 To 19/2011, str. 69-70.

nedává žádnou bližší směrnicí, tak je toho názoru, že takové zpřísnění by bylo možno uložit v důsledku nutnosti dlouhodobé izolace zvláště nebezpečného pachatele, který je pro společnost extrémně nebezpečný pro své negativní vlastnosti, nebo proto, že jde o mimořádně narušenou a těžko napravitelnou osobnost. To však u předmětných pachatelů neseznal.

Je tedy možné shrnout, že soud při ukládání zpřísnující klauzule činí na základě podkladů určitou kvalifikovanou predikci o tom, že extrémní nebezpečnost, resp. nenapravitelnost osoby pachatele, vyžaduje delší pobyt ve věznicí. Navýšení doby pro splnění formální podmínky na 30 let tak nepředstavuje standardní odraz retributivní povahy „časové rysky“ jakožto nutné represe. Soud ale *de facto* pouze „věští“ jaké transformace dosáhne pachatel ve výkonu trestu, a to např. za čtvrt století. Přitom během takové doby může dojít k vytvoření efektivnějšího přístupu k pachatelům skrze nové terapeutické programy, rozvoji medicíny v odstranění patologických spouštěčů/příčin trestné činnosti aj. Nehledě na to, že takové období se může u starších odsouzených rovnat téměř jistému faktickému doživotí bez možnosti propuštění.

Nelze přitom vyloučit možnost (byť minimální), že i u takového odsouzeného dojde k nápravě, zániku jeho nebezpečnosti pro společnost, a celkově k naplnění účelu trestu. Pokud by odsouzený po materiálním výkonu trestu 20 let³⁶ vykazoval zřetelné indicie o tom, že účelu trestu bylo již dosaženo, a tedy k naplnění „věštby“ soudu nedošlo, nastala by schizofrenní situace. Ta by byla v rozporu se zásadou ekonomie trestu, jeho účelnosti, ale přím. také se zásadou subsidiarity přísnější trestní sankce vyjádření v § 38 odst. 2 tr. zákoníku. K diskusi by byl také rozpor s požadavkem minimalizace zásahu do základních práv a svobod jednotlivce vycházející z čl. 4 odst. 4 Listiny základních práv a svobod (dále také jako „Listina“). Ta stanoví, že limit pro omezení základních práv a svobod se s ohledem na výše uvedený článek uplatní nejen v rámci tvorby práva, ale také při jeho aplikaci ze strany soudů a dalších orgánů veřejné moci, a to v případě vzájemné kolize základních práv a svobod nebo jejich kolize s veřejným statkem (v tomto případě zájem společnosti na spravedlivém potrestání pachatelů trestné činnosti, resp. účelem trestu).

Starší komentářová literatura uvádí, že tímto zpřísněním má být odsouzený motivován, aby svým chováním mohl dosáhnout co nejdříve přerážení do věznice s mírnějším režimem. V tomto ohledu však souhlasím s Navrátilovou, že vyhlídka minimálně 30 let ve výkonu trestu je spíše vyhlídkou odrazující.³⁷ Vhodnější by bylo tuto zpřísnující klauzuli upravit tak, aby byla při jejím uložení stanovena možnost podmíněného propuštění nejdříve po deseti letech od doby, kdy byl takový odsouzený přerážen z věznice se zvýšenou ostrahou. Motivování odsouzených by po deseti letech mohli být přeráženi do mírnějšího typu věznice a následně, po dalších 10 letech, požádat o aplikaci podmíněného propuštění. Došlo by k naplnění formální podmínky po 20 letech jako u standardně doživotně odsouzených. Pokud by se však do výkonu trestu takový odsouzený kladně nezapojoval, prodlužovala by se mu doba přerážení do mírnější věznice, a tedy i celková doba pro naplnění formální podmínky.

³⁶ Minimálně prvních 10 let se z důvodu zpřísnující klauzule pro účely PP nezapočítává.

³⁷ NAVRÁTILOVÁ, J. op. cit., str. 66.

2. Podmíněné propuštění po 30 letech a zákaz opětovného podmíněného propuštění u doživotně odsouzených z pohledu Úmluvy.

Nový trestní zákoník sebou přinesl kromě zmíněné zpřísnující klauzule i výslovné zakotvení zákazu opětovného podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody na doživotí „[o]pětovně podmíněné propuštění z výjimečného trestu odnětí svobody na doživotí není možné.“³⁸ Nabízí se otázka, zda se tento požadavek uplatní u odsouzeného, který byl z takového trestu podmíněně propuštěn, přitom se neosvědčil a následně opětovně žádá o podmíněné propuštění ze stejného trestu. Nebo dopadá i na situace, kdy se takový podmíněně propuštěný osvědčil a následně byl opět odsouzen k doživotnímu trestu pro jiný trestný čin, ale ve kterém žádá o podmíněné propuštění poprvé.

Základní komentářová literatura bohužel nenabízí k této části ustanovení žádné hlubší myšlenky.³⁹ Určitou pomoc při výkladu nám může poskytnout nálezh Ústavního soudu ze dne 11. 5. 2022, sp. zn. I. ÚS 232/22. Ten dospěl k logickému závěru (opřeneému zejména o účel ustanovení a institutu jako takového), že tento požadavek je třeba vykládat restriktivně. Dopadá toliko na případy, kdy byl odsouzený v průběhu výkonu trestu odnětí svobody podmíněně propuštěn, neosvědčil se a podle § 91 odst. 1 tr. zákoníku bylo rozhodnuto o tom, že zbytek trestu vykoná.

Zůstává však otázka podstatnější. Zda současná právní úprava (s ohledem na mezinárodní závazky) umožňuje aplikaci této části ustanovení. Ústavní soud v roce 2011 vyslovil,⁴⁰ že podle české právní úpravy není nikdy zcela vyloučena možnost podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. Vzhledem k výše citovanému ustanovení je patrné, že to není zcela přesné tvrzení.⁴¹ Tento závěr následně více rozpracoval ve svém jiném nálezu z roku 2018. Podle toho, pokud obecný soud rozhoduje o žádosti odsouzeného o podmíněné propuštění, který má četnou trestní minulost, včetně i dřívějšího neúspěšného podmíněného propuštění, nelze nad ním automaticky „zlomit hůl“. V tom samém odstavci uvedl, že jediná situace paušálního vyloučení podmíněného propuštění předvídaná zákonem, je dána pro odsouzené na doživotí. Ti mají pouze jednu šanci na podmíněné propuštění. Následně však dodal, že zákonodárce sice může pro některé skupiny trestných činů stanovit přísnější podmínky, nikdy ale nesmí být zcela vyloučena tato možnost.⁴²

Ústavní soud tak vidí jako ústavně konformní tu situaci, kdy podmíněné propuštění dopadá i na odsouzené k doživotnímu trestu. Nicméně není plně zřejmé, zda ústavní konformita bude naplněna i za situace, pokud odsouzený této možnosti využije neúspěšně. České soudy se prozatím touto otázkou nemusely detailněji zabývat. Je možné v demokratickém a právním státě 21. století, který respektuje hodnoty, jakými je například lidská důstojnost, uvěznit osobu do konce jejího život bez možnosti propuštění skrze nezávislý přezkum, který by sledoval naplnění účelu trestu?

Úvahu, že by tomu tak mohlo být, lze „přiřivit“ textem nejnovějšího⁴³ komentáře k trestnímu zákoníku (2020).⁴⁴ Ten uvádí, že ESLP ve věci *Kafkaris proti Kypru*⁴⁵ potvrdil, že trest odnětí svobody na doživotí může vyvolat problém na poli čl. 3 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv (dále také jako „Úmluva“) pouze pokud by byl *de facto* nebo *de iure* „neredukovatelný“. Ve zmíněné věci tomu tak nebylo, neboť stěžovatel měl možnost požádat o milost prezidenta republiky, kdy v minulosti bylo několik takových milostí i uděleno. Komentář pokračuje, že ESLP nespatořoval problém v tom, že jde o diskreční pravomoc, na kterou není právní nárok. S odkazem na věc *Iorgov (II) proti Bulharsku*⁴⁶ uvedl, že ESLP ani nevodilo, že prezident zatím

³⁸ Viz § 91 odst. 5 věta druhá TZ

³⁹ K datu odevzdání příspěvku 25. 6. 2023.

⁴⁰ Bod 32 nálezu Ústavního soudu ze dne 12. 5. 2011, sp. zn. III. ÚS 1735/10.

⁴¹ Pokud Ústavní soud neměl v tomto kontextu na mysli i milosti, které však v celém nálezu nezmiňuje.

⁴² Srov. body 30 a 33 nálezu Ústavního soudu ze dne 3. 1. 2017, sp. zn. I. ÚS 2201/16.

⁴³ K datu odevzdání příspěvku 25. 6. 2023.

⁴⁴ ŠČERBA, F. a kol. *Trestní zákoník. 1. vydání (2. aktualizace)*. Praha: C. H. Beck, 2022, marg. č. 16.

⁴⁵ Rozsudek ESLP ve věci *Kafkaris proti Kypru* ze dne 12. 2. 2008, stížnost č. 21906/04.

⁴⁶ Rozsudek ESLP ve věci *Iorgov (II) proti Bulharsku* ze dne 2. 9. 2010, stížnost č. 36295/02.

nikdy milost osobě odsouzené na doživotí neudělil. S odkazy na věci *Törköly proti Maďarsku*⁴⁷ či *Schuchter proti Itálii*⁴⁸ je v komentáři uvedeno, že pro ESLP by byl problematický doživotní, respektive dlouhodobý časově určitý trest fakticky na úrovni doživotního trestu v případě, že by pachatel byl zbaven jakékoli naděje na opětovné získání svobody, byť postačuje alespoň teoretická možnost v tomto směru.

Nabízí se tedy odpověď, že pokud česká úprava sice neumožňuje opakované podmíněné propuštění, mohla by být taková úprava akceptovatelná za situace, kdy existuje teoretická možnost, že by mohl být odsouzený propuštěn skrze milost prezidenta republiky. Taková odpověď je však značně nepřesná a v tomto ohledu lze výše uvedenému komentáři k trestnímu zákoníku z roku (2020) vytknout, že se nezabýval vývojem judikatury ESLP i po konci roku 2011, jestliže určitý zlom nastal v rozhodnutí *Vinter a spol. proti Spojenému království*⁴⁹ (dále také jako „rozhodnutí Vinter“).

Jistou odpověď na výše předestřenu otázku nám poskytuje v omezené míře nejnovější komentář k Listině z roku 2022. Byť se publikace o problematice zákazu opakovaného podmíněného propuštění v českém právním řádu přímo nezmiňuje, tak na základě rozhodnutí Vinter uvádí, že možnost domáhat se milosti nepostačuje, neboť jde o čistě diskreční pravomoc, která není svázána žádnými pravidly a není na ni právní nárok. Dodává, že pro slučitelnost s čl. 3 Úmluvy je třeba, aby odsouzená osoba mohla po určité době (nejpozději zásadně za 25 let) iniciovat řízení, ve kterém bude nezávisle vyhodnoceno, zda zbavení svobody má ještě nějaké legitimní penologické odůvodnění – např. ochrana společnosti, a pokud již ne, tak aby byla propuštěna. V tomto kontextu se tak podle komentáře může jevit jako problematická zmíněná zpřísnující klauzule, jestliže při jejím uložení může odsouzený žádat o propuštění nejdříve po 30 letech.⁵⁰

Výše uvedená tvrzení komentářové literatury jsou však lehce nepřesná. Není vhodné konstatovat, že na základě rozhodnutí *Kafkaris proti Kypru* stačí, pokud má odsouzený k doživotí pouze teoretickou vidinu propuštění v nenárokované milosti. Resp. je tímto splněn požadavek, že trest je *de iure* a *de facto* redukovatelný. Judikatura se v tomto ohledu značně vyvinula na základě rozhodnutí Vinter. Na druhou stranu, nelze ani závěry ze zmíněného rozhodnutí interpretovat tak, že by propuštění z doživotních trestů skrze milosti nenaplňovalo zmíněný požadavek redukovatelnosti trestu. Z rozhodnutí ani nevyplývá, že by se tak muselo dít skrze podmíněné propuštění. Lze však připustit, že běžně se závěry z rozhodnutí Vinter interpretují tak, že zakotvilo právo odsouzeného na podmíněné propuštění s ohledem na čl. 3 Úmluvy.

Přesnější je uvést, že z rozhodnutí Vinter vyplývá povinnost státu, aby jeho právní řád obsahoval určitý mechanismus umožňující přezkum přítomnosti legitimních penologických důvodů, na jehož základě může být odsouzený propuštěn. V případě, že takový mechanismus v daném státě neexistuje, pak dochází k porušení čl. 3 již samotným uložení doživotního trestu. ESLP nevyloučil, že by se tak nemohlo dít definitivně, např. právě skrze milost prezidenta na základě mandatorního propuštění po určité časové periodě. Zejména ale bylo konstatováno, že se musí jednat o mechanismus předvídatelný, který je natolik transparentní, aby již na počátku trestu odsouzený věděl, co musí udělat, aby mohl být (podmíněně) propuštěn, za jakých podmínek, včetně toho, kdy dojde k přezkumu jeho trestu nebo kdy o něj může požádat/navrhnout. Podle ESLP ale nelze pokračovat ve věznění osob, pokud zde neexistují legitimní penologické důvody. Z rozhodnutí přitom zřetelně plyne, že nezáleží na tom, zda tento mechanismus bude učiněn srze moc soudní či výkonnou.⁵¹ Současně zdůraznil, že na základě řady mezinárodních dokumentů existuje jasná podpora, že by se tak mělo dít do 25 let od uložení trestu. Tento požadavek však nebyl soudem striktně určen. Resp. pokud by takový přezkum byl umožněn později, nevyplývá z rozhodnutí Vinter, že by se jednalo o porušení čl. 3 EÚLP.⁵²

⁴⁷ Rozsudek ESLP ve věci *Törköly proti Maďarsku* ze dne 5. 4. 2011, stížnost č. 4413/06.

⁴⁸ Rozsudek ESLP ve věci *Schuchter proti Itálii* ze dne 11. 10. 2011, stížnost č. 68476/10.

⁴⁹ Rozsudek ESLP ve věci *Vinter a spol. proti Spojenému království* ze dne 9. 6. 2013, stížnost č. 66069/09, 130/10, 3896/10.

⁵⁰ KÚHN, Z., a kol. *Listina základních práv a svobod: velký komentář*. Praha: Leges, 2022. Komentátor, s.451–452.

⁵¹ Např. v rozsudku *Hutchinson proti Spojenému království* ze dne 17. 1. 2017, stížnost č. 57592/08, se ESLP konkrétně zabýval námitkou směřující právě na propuštění skrze výkonnou moc. K tomu zopakoval, že již v minulosti shledal mechanismus přezkumu skrze výkonnou moc jako mechanismus neodporující čl. 3.

⁵² Viz § 119–122 rozhodnutí Vinter.

Judikatura ESLP se však nezastavila v roce 2013, kdy bylo vydáno předmětné rozhodnutí.⁵³ Dále lze odkázat na případ *Öcalan proti Turecku (No. 2)* z roku 2014.⁵⁴ Zde ESLP zopakoval, že možnost milosti pouze z humanitárních (soucitných) důvodů neodpovídá vidině na propuštění z legitimních penologických důvodů.⁵⁵

Ve věci *Bodein v. Francie*⁵⁶ (2015) se ESLP zabýval zejména otázkou, zda podmíněné propuštění po 30 letech je v souladu se standardy vyplývající z rozhodnutí Vinter. V bodě 61 zopakoval, že mu nepřísluší diktovat, kdy by měl být takový přezkum proveden. Nicméně poznamenal, že třicetiletá lhůta stanovená ve vnitrostátním francouzském předpisu je nad rámec obecné shody, aby přezkum byl proveden nejpozději do 25 let od uložení doživotí. Zhodnotil však, že do daných 30 let je započítána doba vazby, resp. včetně zadržení (4 roky). Soud tak „šalamounsky“ konstatoval, že přezkum *de facto* nastane po 26 letech výkonu trestu, což považoval za trest redukovatelný ve smyslu čl. 3 Úmluvy.⁵⁷ Významně zajímavé je pak souhlasné stanovisko soudkyně Nussberger, která poukazuje na to, že v době, kdy může žádat stěžovatel o podmíněné propuštění, mu bude 87 let (rok 2034). Dodává, že pokud člověk bere vážně myšlenku reálné, nikoli pouze teoretické šance, že bude propuštěn, zdá se jí, že se jedná o důležitý aspekt, který by měl být zohledněn. Akcentuje v takovém případě ale nerovnost při ukládání trestů osobám, které páchají trestnou činnost ve vyšším věku, k mladším pachatelům. Nicméně upozorňuje na iluzorní či až směšné situace, které mohou v praxi nastat, když podmíněné propuštění bude vyměřeno na sté výročí odsouzeného. Na druhou stranu ESLP ve věci *T. P. a A. T. proti Maďarsku*⁵⁸ konstatoval, že není v souladu s faktickou redukovatelností trestu přezkum až po 40 letech.

Z předestřené judikatury ESLP plyne, že česká úprava podmíněného propuštění z doživotního trestu se na první pohled nejeví jako problematická. Byť lze mít pochybnosti o koncepci zpřísnující klauzule, tak skutečnost podmíněného propuštění po 30 letech se ve světle rozhodnutí *Bodein proti Francii* nejeví jako zjevně rozporná. I v České republice je pobyt ve vazbě započítán do celkové délky výkonu trestu. Nad to lze poukázat, že se jedná o další „nadstavbu“ trestu, resp. individuální zpřísnění, které se neukládá u všech odsouzených na doživotí. Otázkou druhou je však schopnost takové již značně „institucionalizované“ osoby k návratu do běžné společnosti. Přitom danou délkou se může podmíněné propuštění u starších jedinců pohybovat pouze v teoretických rovinách, jak naznačila soudkyně Nussberger. Nabízí se, zda podmíněné propuštění nejdříve po 30 letech není spíše kontraproduktivní. Vhodné k tomuto poznamenat, že i osoby odsouzené mezinárodním trestním soudem, mohou požádat o podmíněné propuštění po 25 letech.⁵⁹

Z judikatury ESLP dále přímo neplyne, že by byl zákaz opakovaného podmíněného propuštění z trestu odnětí svobody na doživotí v rozporu s čl. 3. Nicméně tento se dá jednoduše dovodit, jelikož při jeho aplikaci by se z původně redukovatelného trestu stal trest neredukovatelný. Nad to ESLP v rozhodnutí Vinter konstatoval, že v souvislosti s doživotním trestem musí být čl. 3 Úmluvy vykládán tak, že vyžaduje zkrácení trestu ve smyslu přezkumu, který vnitrostátním orgánům umožní zvážit, zda případné změny v osobě doživotně odsouzeného jsou natolik významné a zda v průběhu výkonu trestu došlo u něho

⁵³ Judikatura dopadající na doživotně odsouzené je poměrně květnatá a v textu jsou uvedeny pouze ty, které jsou relevantní k účelu článku. Další rozhodnutí viz *Factsheet – Life imprisonment* z května 2023. European Court of Human Rights, Press Unit. Dostupné na: https://www.echr.coe.int/documents/fs_life_sentences_eng.pdf, nebo *Guide on the case-law of the European Convention of Human Rights – Prisoners' rights*. European Court of Human Rights, 2022. Dostupné na: https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Prisoners_rights_ENG.pdf.

⁵⁴ Lze doporučit k přečtení částečně odlišné stanovisko soudce Pinto de Albuquerque ohledně nepřipustnosti trestu odnětí svobody na skutečné doživotí.

⁵⁵ Rozsudek ESLP ve věci *Öcalan proti Turecku (No. 2)* ze dne 18. 2. 2014, stížnost č. 24069/03, 197/04, 6201/06, 10464/07).

⁵⁶ Rozsudek ESLP ve věci *Bodein proti Francii* ze dne 13. 11. 2014, stížnost č. 40014/10.

⁵⁷ Obdobně konstatoval při době 25 let v rozhodnutí *Vella proti Maltě* ze dne 19. 11. 2019, stížnost č. 14612/19.

⁵⁸ Rozsudek ESLP ve věci *T. P. a A. T. proti Maďarsku* ze dne 4. 10. 2016, stížnost č. 37871/14, 73986/14. Obdobně pak rozsudky ESLP ve věcech *Kruchió a Lehóczki proti Maďarsku* ze dne 14. 1. 2020, stížnost č. 43444/15, 53441/15, či také ve věci *Sándor Varga a další proti Maďarsku* ze dne 17. 6. 2021, stížnost č. 39734/15, či *Bancsó a László Magyar (No. 2) proti Maďarsku* ze dne 28. 10. 2021, stížnost č. 52374/15, 53364/15).

⁵⁹ Viz čl. 110 Rome Statute of the International Criminal Court. Vhodné také poukázat na podmínění výkonu zatýkácího rozkazu tím, že právní systém vystavujícího členského státu umožňuje přezkoumat uložený případný trest na doživotí na žádost nebo nejpozději po 20 letech, nebo udělit milost, o kterou může osoba požádat na základě práva nebo praxe vystavujícího členského státu, za účelem upuštění od výkonu tohoto trestu. Čl. 5 odst. 2 Rámcového rozhodnutí Rady ze dne 13. 6. 2002 (2002/584/SVV), o evropském zatýkáčím rozkazu a postupech předávání mezi členskými státy.

k takovému pokroku směrem k nápravě, že další trvání odnětí svobody již není ospravedlněno legitimními penologickými důvody (*punishment, deterrence, public protection and rehabilitation*)^{60,61} Pokud u osoby, která by již neúspěšně využila podmíněné propuštění z doživotního trestu, následně absentují zmíněné penologické důvody věznění, resp. došlo by u ní k nápravě (*rehabilitation*), nepředstavovala by nebezpečí pro společnost (*public protection*), přičemž odstrašující a odplatná část trestu (*punishment, deterrence*) by byla konzumována formální podmínkou 20 let, pak se domnívám, že další její věznění by bylo porušením čl. 3 Úmluvy ve smyslu judikatury ESLP. Je otázkou, zda by se tento závěr nedal také aplikovat na již zmíněnou zpřísnující klauzuli. To v případě, pokud by se predikce soudu ohledně nenapravitelnosti a nebezpečnosti pachatele nenaplnila a odsouzený by vykazoval zřetelnou nápravu před stanovenou dobou 30 let. Tedy existovaly by indicie, že již legitimní penologické důvody k dalšímu věznění netrvají.

Nelze také akceptovat názor, že by propuštění (při aplikaci zákazu opětovného PP z doživotí) mohlo být následně učiněno skrze milost prezidenta republiky, jestliže z judikatury ESLP zřetelně vyplývá požadavek předvídatelnosti takového mechanismu. To česká koncepce milosti nenaplnuje. Naopak, jedná se o institut bez předvídatelných pravidel, nadto je primárně využíván ze soucitných důvodů. Tento zákaz zakotvený v § 91 odst. 5 věta druhá tr. zákoníku je tak při zohlednění závazků plynoucích České republice z Úmluvy neaplikovatelný.

Zmíněný zákaz by nad to odporoval i mezinárodnímu *soft-law*, které zřetelně prosazuje existenci podmíněného propouštění pro všechny kategorie odsouzených, a to i opakovaně. Takový požadavek můžeme najít například v doporučení⁶² Výboru ministrů Rady Evropy týkající se podmíněného propuštění,⁶³ nebo odsouzených na doživotí či k jiným dlouhodobým trestům⁶⁴ a v dalších.⁶⁵ Výbor proti mučení a jinému nelidskému, krutému, ponižujícímu zacházení a trestání (CPT)⁶⁶ ve svých standardech považuje takový trest za nelidský. Je toho názoru, že trest odnětí svobody, který nenabízí žádnou možnost propuštění, brání samotné možnosti nápravy, která je přitom jedním z hlavních odůvodnění odnětí svobody.⁶⁷ I aktualizovaná (2020) Evropská vězeňská pravidla kladou důraz na to, aby doživotně odsouzení měli vidinu možnosti propuštění do společnosti.⁶⁸

⁶⁰ Podle ESLP jsou těmito důvody „*punishment, deterrence, public protection and rehabilitation*“ – viz např. § 42 rozhodnutí ESLP ze dne 17. ledna 2017 ve věci *Hutchinson proti Spojenému království*, stížnost č. 57592/08.

⁶¹ Viz § 119 rozhodnutí Vinter.

⁶² Také ale již např. v bodech 9 – 12 rezoluce Výboru ministrů Rady Evropy (76)2, o zacházení s dlouhodobě vězněnými osobami, z roku 1976.

⁶³ Viz bod II.4.a Recommendation Rec(2003)22 of the Committee of Ministers to member states on conditional release (parole).

⁶⁴ Viz bod 34 (přím. pak bod 35) Recommendation Rec(2003)23 of the Committee of Ministers to member states on the management by prison administrations of life sentence and other long-term prisoners.

⁶⁵ Např. přím. recommendation Rec (99)22 of Committee of Ministers to member states on concerning prison overcrowding and prison population inflation.

⁶⁶ K významnosti názorů CPT viz bod 59 nálezu Ústavního soudu ze dne 27. 10. 2015, sp. zn. I. ÚS 860/15.

⁶⁷ Viz bod 73 In: Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání. *Situace doživotně odsouzených vězňů*. Výňatek z 25. všeobecné zprávy CPT, publikované v roce 2016. Dostupné na: <https://www.coe.int/en/web/cpt/life-sentenced-prisoners>.

⁶⁸ Viz pravidlo 33.3 ve spojení s pravidly 102.1, 103.3-8. Viz Recommendation rec(2006)2-rev od the Committee of Ministers to member States on the European Prison Rules.

Závěr

Současná právní úprava podmíněného propuštění z trestu odnětí svobody na doživotí navazuje na regulaci polistopadovou. Společně s ní a úpravou z roku 1934 zaujímá přední postavení co do přísnosti u této kategorie odsouzených v celé historii institutu na našem území – minimálně ohledně délky časové podmínky. Tento požadavek je stanoven na 20 let, což je o pět let více, než tomu bylo v letech 1919-1934 a 1950-1956. Příčinou je zejména navýšení maximální doby výkonu trestu a současně snaha, aby odsouzení k výjimečnému trestu odnětí svobody v rozsahu 20 až 30 let měli možnost podmíněného propuštění dříve než odsouzení na doživotí. Opačná situace by byla v rozporu s vnímáním takového trestu jako nejpřísnějšího zásahu státu do základních práv a svobod jedince. S ohledem na výslovné zakotvení zákazu opětovného podmíněného propuštění z trestu na doživotí v „novém“ tr. zákoníku a současně vzhledem k zavedení zpřísnující klauzule, lze vysledovat trend zvyšující se přísnosti takové úpravy. To je v kontrastu zejména s neustálou snahou o navýšení efektivity nápravných účinků výkonu trestu odnětí svobody a snížení jeho negativních dopadů na osobu pachatele.

Z analýzy judikatury ESLP nicméně vyplynulo, že zmíněný zákaz opětovného PP by nebyl v souladu s čl. 3 Úmluvy, jelikož by z redukovatelného trestu vytvořil faktický trest do konce života. Přitom by takový postup mohl vytvořit i situaci, kdy by se ve výkonu trestu nacházel odsouzený, u kterého by již absentovaly legitimní penologické důvody věznění. Navíc takové omezení osobní svobody koliduje taktéž s přiměřeností trestu a obecnými zásadami trestání. Ustanovení § 91 odst. 5 věta druhá tr. zákoníku je tak fakticky neaplikovatelné. Porušení čl. 3 ve smyslu absence podmíněného propuštění by nemohla zhojit ani milost prezidenta republiky. Ta v českých podmínkách totiž neodpovídá standardům, které ESLP klade na prezumný mechanismus.

Značně pochybná je také koncepce uvedené zpřísnující klauzule. Sice první možnost podmíněného propuštění po 30 letech obecně neodporuje judikatuře ESLP, avšak je třeba se opět ptát, zda není taková „vyhlídka na propuštění“ spíše kontraproduktivní ve smyslu dopadů na psychiku odsouzeného, ale i jeho schopnost znovu se začlenit do společnosti. Přitom samotná koncepce klauzule je postavena na predikci soudu, že osoba se nemůže napravit, resp. nebude představovat nebezpečí pro společnost dříve jak za 30 let. Takové navýšení, resp. ztížení možnosti podmíněného propuštění, není odrazem společenské odplaty (*punishment*) či odstrašení (*deterrence*), ale ztělesňuje v sobě ochranu před dalším pácháním trestné činnosti pachatele (*public protection*) ve smyslu jeho nebezpečnosti a jeho nápravu (*rehabilitation*). Přitom nikdy nemůže být vyloučeno (ač je predikce soudu jakkoliv precizní), že k naplnění dvou posledně zmíněných důvodů dojde před třicátým rokem výkonu trestu. Ač by byla šance u značně narušených jedinců mizivá. V takovém případě by totiž absentoval důvod osobu ve výkonu trestu dále držet. Je třeba připomenout, že formální „časová“ podmínka u podmíněného propuštění není odrazem nějakého odhadu zákonodárce, kdy může dojít u odsouzeného nejdříve k nápravě, ale má být odrazem nutné represe jako odplaty za spáchaný trestný čin. Od čehož se zmíněná klauzule odchyluje.

Zákaz opětovného podmíněného propuštění, případně i zmíněná klauzule, může v odsouzených spíše vyvolávat pocit beznaděje, přičemž efektivní výkon trestu by měl vyvolávat opak. Proto lze závěrem odkázat na slova soudce Pinto de Albuquerque, který ve svém částečně odlišném stanovisku ve věci *Öcalan proti Turecku* (No. 2) připomněl: „[p]risoners should not be like the gates of Hell, where the words of Dante come true: *Lasciate ogne speranza, voi ch'intrate* („Abandon all hope, ye who enter here“). *The Convention requires an approach to resocialisation and parole based on prisoners' rights, in so far as their rights to resocialisation and parole go hand in hand with the States Parties' obligations to pursue the former and guarantee the latter.*“